

BINOLARNING FITO MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA TABIIY O'SIMLIKLARNING AHAMIYATI

Jamoliddin Usarov Tulqinovich

Jizzax politexnika instituti

Arxitekturaviy loyihlash katta o'qituvchisi

Usarovjamoliddin332@gmail.com

Abduqaxxorov Aziz Laziz o'g'li

Jizzax politexnika instituti Arxitektura yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15734327>

Annotatsiya: ushbu maqolada o'simliklarni biologik muvofiqligi, atrof-muhit xususiyatlari va ichki havo sifatini yaxshilash qobiliyatini hisobga olgan holda bino va inshootlarning ichki dizayniga va boshqa binolarni loyihalashga maqsadli, ilmiy asoslangan joriy etish muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: fitodizayn, fitomuhit, fitoergonomika, komfort, interyer, o'simliklar, fitokompozitsiya, landshaft.

Аннотация: в данной статье рассматриваются целенаправленное научно обоснованное введение растений в дизайн интерьера зданий и оформление других помещений с учётом их биологической совместимости, экологических особенностей, способности к улучшению качества воздуха в помещении.

Ключевые слова: фитодизайн, фитосреды, фитоэргономика, комфорт, интерьер, растений, фитокомпозиция, растение, ландшафт.

Abstract: this article examines the purposeful scientifically based introduction of plants into the interior design of buildings and decoration of other premises, taking into account their biological compatibility, environmental characteristics, and the ability to improve indoor air quality.

Keywords: phytodesign, phytomedium, phytoergonomics, comfort, interior, plants, phytocomposition, plant, landscape.

Tabiat bilan integratsiyalashgan arxitekturaning barcha turlarida obyektning maxsus fito muhiti yaratiladi. Bu har qanday bino va inshoot tarkibidagi barcha tashkil etuvchi tabiiy komponentlarning birikmasidir. Bunday fito-muhit landshaftning barcha vositalaridan foydalangan holda shakllanadi dizayn – o'simlik, geoplastika, suv qurilmalari, kichik me'moriy shakllar, dekorativ haykaltaroshlik va qoplamalar.

Inson hayoti tabiat bilan, xususan o'simlik hayoti bilan uzviy bog'liqdir. Uyni o'simliklar bilan bezash odati - fasllari sezilarli o'zgaruvchan mamlakatlarda butun yil davomida yovvoyi tabiat unsurlarini saqlab qolishga urinish sifatida paydo bo'lgan. Turli binolarning ichki makonini shakllantirishda o'simliklardan foydalanish hozirgi paytda shaharlarning keng miqyosda urbanizatsiyasi bilan bog'liq holda insonning tabiatga yaqin bo'lishini taqozo etadi. Shaharlarning va sanoat markazlarining doimiy o'sishi bilan, odam ko'p soatlab shisha, temir beton va sintetik materiallar bilan o'ralgan muhitda, interyerda tirik o'simliklarning o'rni ayniqsa muhimdir. O'simliklar tabiat bilan aloqa illyuziyasini, shakllarning go'zalligini, yoqimli hidini va sokin yashil rangini yaratadi, hamda markaziy asab tizimiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, yomon kayfiyat yoki stressni yengishga yordam beradi. Bunda o'simliklarning sanitariya gigiyena funksiyalarining ahamiyatligi katta rol o'ynaydi. Flora va fitodizayn obyektiv olam bilan organik birikmasi orqali o'simliklardan foydalangan holda me'moriy muhitni shakllantirishning yangi yo'nalishini ochib beradi. Ichki makonlarning fito muhitini

shakllantirishda sun'iy va tabiiy o'simliklardan foydalanish zamonaviy loyixalashning asoslaridan biri bo'lishini taqozo etadi. Bunda asosan tabiiy o'simliklardan foydalanish ayniqsa samaralidir.

O'simliklar har qanday obyektning fito-muhitini shakllantirish uchun asos bo'ladi.

O'simliklarning me'moriy obyektlar tarkibiga integratsiyalashuvi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish butun makonning hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, interyerlarning iqlim xususiyatlarini yaxshilash, namlikni, havo tarkibini tartibga solish va hokazo.

O'simliklar guruhlarini asosiy hisoblanadi, ular yordamida fazoviy modellashtirishda komponent landshaft dizayni vositalari. O'simliklar uch turga bo'linadi: daraxtlar, butalar, o't o'simliklari. Ushbu turdagi o'simliklar ichki va tashqi makonda ishlatilishi mumkin, flora va fitokompozitsiyalarni yaratadi. Flora va fitodizayn obyektiv dunyo bilan organik birikmasi orqali o'simliklardan foydalangan holda me'moriy muhitni shakllantirishning yangi yo'nalishini ifodalaydi.

Bu interyerlarning eng dekorativ, ekologik jihatdan barqaror mikroiklim sharoitlarini aniqlash va yuqori darajadagi estetik ta'sirga ega va mikroblarga qarshi ta'sirga ega. Tropik va subtropik o'simliklar turlarining faolligi, bu turdagi fitotekranlardan turli obyektlarning shakllanishi.

O'simliklar guruhlarini yaratishda binolarning sanitariya-gigiyenik xususiyatlari (yoritish, insolyatsiya davomiyligi, harorat, namlik va havo tozaligi), shuningdek atrof-muhit bilan vizual aloqalar hisobga olinadi. Bunga panoramali derazalar orqali ichki makonni «tabiiy muhit» elementlariga ochish, atrium bo'shliqlarini tartibga solish, lodjiya teraslari, toymasinlar orqali erishiladi flora va fitodizayn elementlarini maksimal darajada o'z ichiga olgan devorlar. Shuni ta'kidlash kerakki, tabiat bilan hamohang bino va inshootlardagi fitomuhit quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- dam olish va sog'lomlashtirish (yuqori psixo-fiziologik ta'sirga ega bo'lgan dam olish joylarini shakllantirish – charchoqni, stressni bartaraf etish, kayfiyatni yaxshilash);

- sanitariya (havoni dezinfektsiyalashning ekologik xususiyatlarini yaxshilash, changniyutish, atrof-muhitni fitonizatsiya qilish);

- himoya (utilitar-funksional) – zarur havo namligi, quyoshdan himoya qilish, shovqinni yutish, sun'iy muhitning salbiy ta'sirini yo'qotish bilan qulay harorat rejimini ta'minlash;

- ijtimoiy (muloqot muhitini insonparvarlashtirish, yanada muvaffaqiyatli biznes aloqalarini amalga oshirish, estetik va axloqiy tarbiya);

- fazoviy tartibga solish (ekranlar, bo'limlar yaratish orqali ichki muhitni oqilona hajmli-fazoviy tashkil etish, makonni zonalarga bo'lish);

- me'moriy va badiiy (tabiiy komponent orqali yuqori estetik xususiyatlarga ega bo'shliqlarni shakllantirish).

Fitokompozitsiyalar faqat atrof muhitga ta'sir ko'rsatadigan va ma'lum dekorativ effekt beradigan tabiiy o'simliklardan yaratiladi. Flora kompozitsiyalari tabiiy o'simliklardan ham (quritilgan gullar bo'lishi mumkin) va sun'iy o'simliklardan ham yaratilishi mumkin. Ular insonga faqat hissiy ta'sir ko'rsatadi. Turli xil binolarning fito-muhitini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari tabiiy landshaft dizayni vositalari yordamida izchil loyihalashni taqozo etadi:

- fitokompozitsiyalar joylashgan muhitning atrof-muhit va ergonomik parametrlari (harorat, namlik, yorug'lik, gaz tarkibi va boshqalar) tahlil qilinadi. Makro va mikro darajalarda xavfli emissiya manbalari bilan atrof muhitni ifloslanish darajasini aniqlaydi.

- mehnat jarayonining mohiyati, uning intensivligi, charchoq darajasi va o'ziga xos xususiyati ochib beriladi.

- fitokompozitsiyalar assortimenti mikroiklimning xususiyatlari, ishlab chiqarish jarayonining xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlanadi, shuningdek o'simliklarning biologik xususiyatlarini (ularning zarur bo'lgan fitoaktivligi, o'simliklarning o'sishi va rivojlanishi uchun normal sharoitlarni yaratish, yorug'lik, harorat va boshqalar).

- funksional xarakterdagi savollar yechiladi, fitokompozitsiyalarning fazoviy tashkil etish xususiyatlari hisobga olinadi: bo'shliqlarni ajratish uchun kompozitsiyalar yaratish yoki ularni ajratish, to'siqlar va shovqindan, changdan, gazdan himoya qilish va boshqalar.

- fitokompozitsiyalarni intererga joylashtirish jarayonida bo'shliq aniqlanadi va ularning dezinfeksiyalovchi ta'siri bashorat qilinadi.

- fitokompozitsiyalarning odamlarga ta'sirining samaradorligi tabiiy landshaftni rang tonlari bilan taqlid qilish orqali erishiladi (issiq va sovuq tonlar, nyuansli va qarama-qarshi kompozitsiyalar), kompozitsiyaning tabiati (statik, dinamik) va uning boshlang'ich shakllarining xususiyatlarini aniqlash (hajmi, tuzilishi, tarkibi va boshqalar), shuningdek qo'shimcha ta'sir omillarini hisobga olgan holda (yorug'lik, musiqa, atrof-muhit aromatizatsiyasi).

Binolarning fito-muhitini yakuniy shakllantirish o'simliklarning tanlangan assortimentiga muvofiq amalga oshiriladi. Ham sanoat, ham uy-joy va jamoat binolarini obodonlashtirish uchun quyidagi o'simliklardan foydalaniladi: - dekorativ bargli; - ampelous va jingalak; - dekorativ gullash; - dekorativ mevalar. Yuqorida qayd etilgan o'simliklarning to'rtta guruhidan eng xilma-xil kompozitsiyalar tuziladi: nuqta va chiziqli, guruh hajmli va tekis bezakli, vertikal, shuningdek landshaft elementlari. Mikro landshaft elementlari, ayniqsa, ichki obodonlashtirishda keng tarqalgan. Ularning yaratilishi atriumlarda eng maqsadga muvofiqdir. Atriumlar, hozirgi vaqtda, qoida tariqasida, katta ko'p funksional kompleksning fazoviy yadrosidir. Atrofga, atrofdagi binolardan ochiladigan ko'rinish barcha nuqtalardan qabul qilinishi kerak. Atriumlarda yaratilgan mikro landshaft elementlari tabiiy va sun'iy o'simliklardan hosil bo'lishi; ularning tarkibiga turli xil suv moslamalari kiritilishi mumkin - oqimlar, buloqlar, sharsharalar, kaskadlar va boshqalar. O'simliklarni yoritish tabiiy ravishda ham, sun'iy yorug'lik yordamida ham amalga oshirilishi mumkin. Konstruktiv yechim xarakteriga ko'ra o'simliklarni joylashtirish uchun idishlar harakatchan va harakatsiz bo'lishi mumkin. Ichki binolarda fito-muhitning shakllanishi ma'lum bir makonning umumiy me'moriy-badiiy dizayni va funksional maqsadiga bog'liq va yuqorida aytib o'tilganidek, ma'lum bir ketma-ketlikda amalga oshiriladi. Umumiy badiiy kompozitsiyaning elementlari sifatida o'simliklarni intererga joylashtirish uning asosiy sharti - miqyosiga bo'ysunishi kerak. Joylashuviga va hissiy ta'siriga ko'ra o'simlik guruhlari to'satdan va o'sib boruvchi, bir xil va impulsiv ta'sirga ega bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, flora va fitokompozitsiyalar kompozitsion yechimida yoki dekorativ tuzilish, kichik me'morchilik shakllari uchun vizual fon sifatida yoki intererning me'moriy va fazoviy yechimiga organik qo'shilish sifatida asosiy aksent bo'lishi mumkin va boshqalar. Ichki floraning turli xil dizayni ikebana, bonzalar, kollajlardir. G'arb san'ati yapon an'alarini qabul qildi. Hozirgi kunda florist rassomlar tomonidan ijro etiladigan o'simlik materiallaridan tayyorlangan turli xil kompozitsiyalar chet ellarda ichki bezaklarda keng qo'llanilmoqda va bugungi kunda mamlakatimizda ham joriy etilmoqda. Inson sivilizatsiyaning dastlabki bosqichlarida o'simliklarga bo'lgan muhabbatini

ko'rsata boshladi. Yevropa davlatlari bilan mamlakatimiz o'rtasidagi madaniy va savdo aloqalarining o'sishi bilan chetdan olib kelinadigan ekzotik o'simliklar soni ko'payib, qish bog'lari yaratilmoqda. Avstriya va Fransiya qirollari saroylaridagi birinchi qish bog'larining tavsiflari saqlanib qolgan. Qishki bog'ning asosiy maqsadi odamlar tomonidan tabiiy muhit orasida o'tkazadigan vaqtni kengaytirishdir. Hozirgi vaqtda qishki bog' bu jamoat, ma'muriy, ishlab chiqarish va turar-joy binolarida odamlarning dam olishini tashkil etish uchun mo'ljallangan flora, fitodizayn va landshaft dizayni yordamida yaratilgan maxsus sun'iy muhitdir. Qishki bog'lar kottejlarda, ofislarda, supermarketlarda, kafelarda, restoranlarda va boshqa muassasalarda yaratilgan. Qishki bog'lar turli o'lchamdagi hududlarga ega bo'lishi va ularni quyidagi turlarga ajratish mumkin: - kichik bog' - 30 kv.m; - o'rta bog' - 30-50 kv.m; - katta bog' - 50 100 kv.m. Qishki bog'ni shakllantirish usullari uning funksional maqsadiga, ya'ni u joylashgan muassasaga va odamlarning qaysi yoshiga mo'ljallanganligiga bog'liq bo'ladi. Qishki bog'ni shakllantirish tegishli toifadagi odamlarning dam olish ehtiyojlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Kottejda qishki bog'ni tashkil qilishda xonodoning oilaviy tarkibni hisobga olish kerak va agar bolalar bo'lsa, unda kichik bolalar maydonchasini loyihalash maqsadga muvofiq bo'ladi. Qishki bog'ni rejalashtirish uning hajmiga bog'liq. Kichkina bog'ning rejasi oddiy bo'lishi kerak, unda kompozitsion markaz bo'lmasligi mumkin. Siluyet va relyefli kompozitsiyalar yaratish tavsiya etiladi. Tog'li va ampelous o'simliklardan vertikal bog'dorchilikdan foydalanishga alohida e'tibor berilmoqda, bu esa strukturaning devorini bezatadi, ko'p miqdordagi yashillikni beradi va nisbatan kichik maydonni egallaydi. Landshaft dizayni vositalaridan foydalangan holda qishki bog'ning me'moriy va badiiy yechimi juda xilma-xil bo'lishi mumkin. Akvariumlar, terrariumlar, akvaterrariumlar, qush qafaslari va boshqa elementlarni har qanday qish bog'ining tarkibiga kiritish mumkin. Atriumlar qish bog'lari deb ham ataladi. Atrium ko'p funksional jamoat, turar-joy yoki sanoat majmuasining fazoviy yadrosidir. U turli xil shakllar va o'lchamlarga ega bo'lishi mumkin. Tropik va subtropik o'simliklarning assortimentidan foydalanish eng maqbul uslubdir. Bu bilan o'simliklar, ranglar, to'qimalar va o'lchamlarning keng doirasini yaratishi mumkin. Vertikal peyzajda bambukdan foydalanish maqsadga muvofiqdir, chunki ulardan yashil ekranlar yaratiladi. Atrium bo'shliqlarini esa odatiy va landshaft rejalashtirish texnikasi yordamida yaratish mumkin. Atriumning asosini bir nechta darajalarga bo'lish mumkin, bu esa turli xil kichik bo'shliqlarni yaratadi. Hovli ham qishki bog'larning bir turidir. Bu kichik joylar, bir necha tomondan turar-joy binolari bilan o'ralgan. Ular yuqori emotsional ta'sirga ega landshaft elementlari sifatida yaratilishi kerak. Hozirgi kunda innovatsion texnologiyalar asosida landshaft arxitekturasida turar-joy, jamoat, sanoat binolarining zamonaviy interyerlari va jihozlarini loyihalash asoslarini mamlakatimiz hududlarida tadqiq etish va ularga interyerlarning ijtimoiy voqelik bilan bog'liqligini ko'rsatib berish, hamda ushbu aspektga olib borilayotgan amaliy - ijtimoiy izlanishlarning mazmun mohiyati va metodlarini qo'llash va amaliyotga joriy etish bugungi kunning dolzarb masalasi hisoblanadi.

Xulosa

Fitodizayn - bu sizning uyingizdagi tabiatning bir qismi. Va qanday qilib ba'zida odatiy shovqin va shovqindan chiqib ketishni va tabiatga tegishni xohlaysiz! Axir, bu uydan chiqmasdan amalga oshirilishi mumkin. Turli xil interer buyumlari ranglar tufayli yangi ma'noga ega bo'ladi va gul tuzilmalari va fitokompozitsiyalar xonangizda sog'lom mikroiklimni saqlashga yordam beradi.

Shunday ekan, biz ishonch bilan aytishimiz mumkinki, fitodizayn hayotimizning ajralmas qismidir!

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Вергунов А.Б., Денисов Н.В., Ожегов С.С. Ландшафтное проектирование. – М.: Стройиздат, 1994.-260с.
2. Дормидонтова В.В. История садово-парковых стилей. Учебное пособие для вузов. - М.: Архитектура-С, 2004.
3. Ефимов А. В. и др. Дизайн архитектурной среды: Учебник для вузов. – М.: Архитектура-С, 2005, 504с., илл.
4. Крижановская Н.Й. Основы ландшафтного дизайна./Серия «Строительство и дизайн». – Ростов н/Д: Феникс, 2005.-204с., ил.
5. Клевенская Т.М. Свети в интересе: Альбом. - М.: Агропромиздат, 1990
6. Хессаён Д.Г. Всё о комнатных растениях М.: Издательский Дом «Кладез»,1997.
7. Энциклопедия Кирилла и Мефодия (диск №2)